

TASAVVUF

"Taşavvuf", a.e., X, 332-334; Carl W. Ernst, "Taşavvuf", a.e., X, 334-337; a.mlf., "Taşavvuf", *Encyclopedia of Islam and the Muslim World* (ed. R. C. Martin), New York 2004, II, 684-690; Françoise Aubin, "Taşavvuf", *El*² (İng.), X, 337-339; John O. Hunwick, "Taşavvuf", a.e., X, 339-340; Mehmet Emin Bozhöyük, "Hurûf", *DİA*, XVIII, 399-400; M. Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", a.e., XX, 512-513; Reşat Öngören, "Mektup", a.e., XXIX, 21-23; a.mlf., "Osmanlılar", a.e., XXXIII, 542-543; Zafer Erginli, "Muhâsibî", a.e., XXXI, 14-15; Mustafa Öztürk, "Sehl et-Tüsterî", a.e., XXXVI, 322; Abdülhamid Medkûr, "Taşavvuf", *el-Meşû'atü'l-İslâmiyyetü'l-Âmme*, Kahire 1422/2001, s. 386-388; Adil Avvâ – Abdülhamid Sâlih, "et-Taşavvuf", *el-Meşû'atü'l-Arabiyye*, Dimaşk 2002, VI, 513-517; A. Knysh, "Sufism and the Qur'ân", *Encyclopaedia of the Qur'ân* (ed. J. D. McAuliffe), Leiden 2006, V, 137-159; Seyyid Hüseyin Nasr v.dğr., "Taşavvuf", *DMBİ*, XV, 395-549.

REŞAT ÖNGÖREN

TASAVVUF

(تصوّف)

II. Meşrutîyet'in ilânından sonra yayımlanan dinî-tasavvufî dergi.

Başmuharriri ve imtiyaz sahibi Urfa mebusu Şeyh Mustafa Saffet'tir (Yetkin). Haf-talık olan sekiz sayfalık derginin ilk sayısı 10 Mart 1327 (23 Mart 1911) tarihinde yayımlanmış, otuz beş sayı çıktıktan sonra yayım hayatına son vermiştir. Derginin isminin altında, "et-Taşavvuf küllühû âdâbûn" (Taşavvufun tamamı edepten ibarettir) cümlesinden sonra, "Urefâ-yı ümmetin makâlât-ı ârifânelerine *Taşavvuf* un sahifeleri açıktır" notu yer almaktadır. Der-gide her sayının ilk sayfasında, "Taşavvu-fa müteallik mebahis-i şettâdan bâhis ve mekârim-i ahlâk-ı İslâmiyye'nin tâmîmi-ne hâdim mecelle-i ma'nevîyedir" cümle-siyle ana çerçevesi çizilmiştir.

"İstîlâhât-ı Sûfiyye, Edebiyyât-ı Sûfiyye, Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye, Râbita-i Sûfiyye, Mükâtebât-ı Sûfiyye, Hikem-i Sûfiyye, Ahlâk-ı Sûfiyye, İşârât-ı Sûfiyye" gibi başlıklar altında taşavvuf kültürüyle ilgili bil-gilerin verildiği dergide dinî ve tasavvufî şiirler de yayımlanmıştır. Şeyh Saffet'ten başka Haydarîzâde İbrâhim Efendi, Meh-med Emin Buhârî, Esad Erbîlî, Şeyh Rem-zî-i Rifâî, Abdüssamed Efendi, Muham-mad Şâkir, Süleyman Sâmî, Şeyh Nâci gi-bi yazarlar telif ve tercümeleriyle dergiye katkıda bulunmuştur. Şeyh Remzî-i Rifâî'nin *Meşnevî* dîbâcesinin şerhi "Mesnevî-i Şerîf" başlığıyla tefrika halinde çıkmıştır (sy. 20-31). Şiirlerin büyük çoğunluğu Farsça olup az sayıda Arapça ve Türkçe şiirler de vardır. Türkçe şiirler arasında Kastamonu

Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Remzî'nin (Ak-yürek), Sivas Valisi Nâzım Paşa'nın (Nazım Hikmet'in dedesi) şiirleri ve Haydarîzâde İbrâhim'in Lamartine'den Hz. Peygam-ber'in vasıflarına dair manzum tercüme-si yer almaktadır. II. Meşrutîyet'ten sonra yayımlanan hemen bütün dergilerde oldu-ğu gibi "Meşrutîyet meddahlığı" ile İttihat ve Terakki Cemiyeti taraftarlığı *Taşavvuf* dergisinde de çok açık biçimde görülmek-tedir. 1. sayıda çıkan "Taşavvuf ve Meşru-tîyet" adlı makale, "İdâre-i meşrûta-i Os-mâniyye'mizin şekli-hâzırî kavâid-i İslâmi-yemize nazaran usûl-i meşveretin ve emir bi'l-ma'rûf ve nehiy anil-münker vecbe-i şer'iyyesinin bir sûret-i muntazamada te-cellisinden ibarettir" cümlesiyle başlamak-tır. 2. sayıdaki "Hilf'ül-fudûl ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Şeriat-ı Garrâ-yı İslâ-miyye'de Mazhariyyet-i Ma'nevîyyesi" ve 5. sayıdaki "Teârûf-i Rûhânî ve İttihat ve Te-rakkî Fırkası'nın Esrarı" gibi yazılar da bu niteliktedir.

II. Meşrutîyet'le birlikte tasavvuf taraf-tarları *Taşavvuf*, *Muhibbân*, *Cerîde-i Sû-fiyye* gibi dergiler çıkardıkları gibi Cem-iyyet-i Sûfiyye, Cem'iyyet-i İttihâdiyye-i Sû-fiyye gibi cemiyetler kurarak dinî, meslekî konularla ilgili görüş ve düşüncelerini ka-muoyuna aktarmışlardır. *Taşavvuf* aynı zamanda Cem'iyyet-i Sûfiyye'nin sözcü-lüğünü yapmış, Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'nin başkanlığı ve Esad Erbîlî'nin ikin-

ci başkanlığında kurulan cemiyetin nizam-nâmesini neşretmiş, faaliyetlerine yer ver-miş ve cemiyette yapılan konuşmaları ya-yımlamıştır. Cemiyetin gerçekleştirmek is-tediği faaliyetlerden biri de taşavvufu il-gili bütün eserleri ihtiva eden bir "Kütüb-hâne-i Sûfiyye" kurmak olmuştur (sy. 12, s. 8). 34. sayıda, Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'nin kendi masonluğuyla ilgili iddia-ları reddetmek üzere kaleme aldığı ve Nak-şibendî tarikatına mensup olduğunu ifade ettiği "Beyannâme-i Cenâb-ı Meşihat-pe-nâhî" başlıklı uzun bir metin yayımlanmış-tır.

Cumhuriyet döneminde *Taşavvuf* adıyla çıkmış başka dergiler de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşavvuf, sy. 1-35, İstanbul 1327; Mustafa Ka-ra, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri: 1839-2000*, İstanbul 2002, s. 41-42; a.mlf., *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 238-251; a.mlf., "Cem'iyyet-i Sûfiyye", *DİA*, VII, 335.

MUSTAFA KARA

TASAVVUF MÛSİKİSİ

(bk. TEKKE MÛSİKİSİ).

TASAVVUR

(التصوّر)

Bir şeyin zihindeki tasarımı ve kavramı; somut ya da soyut varlıklara ait düşünce anlamında mantık ve felsefe terimi.

Taşavvuf dergisinin birinci sayısının ilk sayfası

Sözlükte "bir şeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak" anlamındaki **tasavvur** herhan-gi bir varlık hakkındaki bilgi edinme sü-reçinde ilk aşamayı oluşturur. Bu anlamıyla tasavvura **mefhûm** da denir. Felsefeciler, zihindeki deney öncesi (önsel, kabî, apriori) tasavvurlarla deney sonrası (ba'dî, aposte-riori) oluşan tasavvurlar arasında bir ayı-rım yaparlar. İdealistler varlık, zorunluluk, imkân, birlik ve çokluk gibi önsel tasav-vurların salt ve gerçek olduğunu savu-nurken deneyler insan, hayvan, bitki ve bir varlığın deney sonrası zihindeki mâna ve tasavvurunun gerçek tasavvur oldu-ğunu söyleyerek önsel tasavvurların varlığını kabule yanaşmazlar. Rasyonalistler ise ger-çek sayılmaya en lâyık olanın önsel tasav-vurlar olduğu iddiasındadır (Cemil Salîbâ, I, 281).

Fârâbî'ye göre bilgi ya tasavvur veya tasdikten ibarettir. Filozof klasik mantığı da tasavvur ve tasdik şeklinde ikiye ayırp

incelemektedir. Eğer bilgi kavram ve tasarımı düzeyinde bulunuyor, olumlu ya da olumsuz bir hüküm bildirmiyorsa tasavvur adını alır. Meselâ güneş, ay, akıl, ruh, insan, hayvan ve bitki gibi hiçbir yargı bildirmeyen kavram düzeyindeki maddî ve mânevî varlıkları ifade eden kelimeler birer tasavvurdur. Ayrıca “nasip olursa”, “keşke bilseydim”, “affet Allahım”, “oku” ve “kapının mandalı” gibi dilek, temenni, dua, emir ve tamlama şeklinde sözler de hüküm bildirmediğinden tasavvur düzeyinde birer bilgi sayılmaktadır. Ancak bazı tasavvurların tam olarak anlaşılması bir önceki kavramın bilinmesine bağlıdır. Nitekim boy, en ve derinlik kavramları bilinmeden cismi anlamak mümkün değildir. Bu durum tecrübe sonunda elde edilen tasavvurlar için geçerli olup varlık, zorunluluk ve imkân gibi önsel kavramlar için söz konusu değildir. Çünkü önsel tasavvurlar apaçıktır ve bu sebeple zihin tarafından hemen kavranır (*İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, s. 117). Tasdik ise en az iki tasavvur ve bunların arasındaki ilişkiyi belirleyen bir bağlaçtan meydana gelen cümle olup buna önerme denir. Bir başka deyişle tasavvurlar arasında ilişki bulunduğunu ya da bulunmadığını bildiren cümleye tasdik adı verilmektedir. Muteahhirîn dönemi mantıkçıları mantık külliyyatını “tasavvurât” ve “tasdikât” olmak üzere iki bölümde incelemiştir. İlk bölümde kavramların analizi, delâlet türleri, beş tümel, tarif konuları; ikinci bölümde önermeler, kıyas, burhan, cedel, safsata mantığı, hitabet ve şiire dair önermelerin bilgi açısından geçerliliği söz konusudur. Klasik mantığın esasını oluşturan burhan doğru ve güvenilir bilginin ilkelerini içerdiği halde mantıkta burhanın uygulama alanı olan cedel, safsata mantığı, hitabet ve şiir bölümleri İbn Sînâ’dan sonraki mantık çalışmalarında büyük ölçüde ihmal edilmiştir.

Gazzâlî’den itibaren mantığın kelâmcılar tarafından kesin kabul görmesiyle birlikte tasavvur ve tasdik terimleri kelâm kitaplarının bilgi bölümünde bir bilgi konusu olarak incelenmiştir. Bu açıdan tasavvur ve tasdik ayırımı, ilk defa Kutbüddin er-Râzî’nin konu hakkındaki farklı görüşleri değerlendirdiği *er-Risâletü’l-ma’mûle fi’t-tasavvur ve’t-tasdik* adlı risâlesiyle müstakil bir eserde ele alınmıştır. Daha sonra Seyyid Şerîf el-Cürcânî *Risâle fi takşîmî’l-‘ilm ilâ tasavvur ve tasdik* (İstanbul, ts.), Sirâceddin Muhammed el-Hüseynî İbn Şerefşah *Hallü’s-şukûk fi’t-tasavvur ve’t-tasdik* (Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 4862), Celâleddin ed-Devvânî *Ri-*

sâle fi tahkîki ma’ne’t-tasavvur ve’t-tasdik (Süleymaniye Ktp., Karaçelebizâde Hüsameddin, nr. 342) ve İsmâüddin el-İsferâyînî *Risâle fi’t-tasavvur ve’t-tasdik* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1416) adıyla risâleler kaleme alıp konuyu aynı bağlamda incelemişlerdir. Muhammed Mîr Zâhid b. Muhammed Selîm el-Herevî’nin Kutbüddin er-Râzî’nin risâlesine yazdığı *Şerh ‘ale’r-Risâleti’l-Kutbiyye* adlı eserde (İstanbul 1310) konu ayrıntılı biçimde tartışılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Fârâbî, *Kitâbü’l-Burhân* (trc. Ömer Türker – Ömer Mahir Alper), İstanbul 2008, s. 1-2; a.mlf., “Felsefenin Temel Meseleleri”, *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri* (trc. Mahmut Kaya), İstanbul 2003, s. 117; İbn Sînâ, *Kitâbü’s-Şifâ: Mantığa Giriş, Medhal* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 10-14; a.mlf., *Kitâbü’s-Şifâ: II. Analitikler* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 1-3, 7-12; a.mlf., *en-Necât* (nşr. Mâcid Fahrî), Beyrut 1405/1985, s. 43; Kutbüddin er-Râzî, *er-Risâletü’l-ma’mûle fi’t-tasavvur ve’t-tasdik*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 2-28; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, İstanbul 1266, s. 21; Cemîl Salîbâ, *el-Mu’cemü’l-felsefî*, Beyrut 1982, I, 281. MAHMET KAYA

TASAVVURAT

(bk. TASAVVUR).

TASDİK

(التصديق)

İmanı oluşturan tek veya temel unsur (bk. İMAN).

TASDİK

(التصديق)

En az iki tasavvur ve bunlar arasındaki ilişkiyi belirleyen bir bağlaçtan oluşan cümle için kullanılan mantık terimi (bk. TASAVVUR).

TASDİKÂT

(التصديقات)

Mantığın önermeler ve özellikleriyle kıyas konularını içeren bölümü (bk. TASAVVUR).

TASDİR

(bk. REDDÜ’l-ACÜZ ale’s-SADR).

TASFİYE

(التصفيه)

Nefsi

kötülük ve günah kirinden temizlemek anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte “duru ve temiz olmak” anlamındaki *safov* kökünden türeyen *tasfiye* “süzme, arıtmak, saf ve temiz hale getirmek” demektir. Kur’an’da Allah’ın bazı kullarını yüce görevler için seçtiği belirtilirken aynı kökten gelen *istifâ* (seçmek, tercih etmek) kelimesi kullanılmıştır (en-Neml 27/59; Fâtır 35/32; Sâd 38/47). Allah Âdem’i, Nûh’u, İbrâhim ve İmrân ailelerini seçmiş ve âlemlere üstün kılmıştır (Âl-i İmrân 3/33). Bu âyetlerde peygamberlerin Allah tarafından seçilen üstün nitelikli kullar olduğu ifade edilmektedir. Hz. Peygamber, “Allah beni Hâşimoğulları’ndan seçti” buyurmuştur (Müslim, “Fezâ’il”, I; Tirmizî, “Menâkıb”, I). Allah, Hz. Muhammed’i âlemlere üstün kılmıştır (Buhârî, “Enbiyâ”, 31). Tasavvufta Hz. Peygamber’den “Mustafâ” (Allah’ın seçkin kulu) diye bahsedilir. Hz. Meryem de Allah’ın seçtiği ve arındırdığı bir kuldur (Âl-i İmrân 3/42); ayrıca Cenâb-ı Hakk’ın meleklerden seçtiği resuller vardır (el-Hac 22/75), yine O’nun saf ve seçkin bir kulu olduğundan Hz. Âdem’e “Sa-fiyyullah” denilmiştir (Dârimî, *Mukaddime*, 8). Takvâ sahibi sâlih müminler ve velîler de Allah’ın seçkin kullarıdır. *İctibâ* kelimesi de Kur’an’da “seçmek” anlamında kullanılmıştır (el-En’âm 6/87; Tâhâ 20/122; el-Kalem 68/50).

Tasfiye kavramı Kur’an’da *tathîr* (temizlemek) ve *tezkiye* (arındırmak) kelimeleriyle de ifade edilmiştir (Âl-i İmrân 3/42; et-Tevbe 9/103; el-Ahzâb 33/33). Allah ve resulü insanları ve müminleri mânevî temizliğe davet eder, onları kötülük ve günah kirinden arındırır (el-Bakara 2/129, 151; en-Nisâ 4/49; en-Nûr 24/21; el-Cum’a 62/2). Allah’ın arındırması yanında insanın kendi iradesiyle nefsinin mânevî kirlere arındırması önemli olduğundan bir âyetle, “Kim arınırsa kendi yararına arınmış olur, dönüş Allah’adır” buyurulmuş (Fâtır 35/18), mânen temizlenenlere ebediyen cennette kalacakları müjdelenmiştir (Tâhâ 20/76). Mânevî ve ruhî arınmayı emreden İslâm, insanların nefislerini temize çıkarmalarını ve arınmış olma iddiasında bulunmalarını yasaklar (en-Nisâ 4/49; en-Necm 53/32); çünkü önemli olan insanların kendilerini temize çıkarması değil, Allah’ın onları tezkiye etmesidir. Kur’an-ı Ke-